

יד
מהר"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדה תימן

נמסר במוצש"ק
שופטים
אלול ה'תשע"ד ב'שכ"ה
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

נושאי השיעור:

הכנה לקראת שנת ה-210 לפטירת מהרי"ץ זיע"א, ומלאות עשר שנים לפתיחת בית הכנסת ובית המדרש פעולת צדיק בעיר ב"ב ת"ו.
מה פשר הציור המופיע בספרי התיגאן בסוף כל פרשה.
ביאור דברי מהרי"ץ זיע"א על האשמורות, בעניין י"ב הסליחות שהם על סדר א"ב המכוונים כנגד י"ב מדות העליונות, והתייחסות מרן שליט"א לכאלה אשר שינו את סדר אמירת הסליחות בזמנינו.
ביאור המאמר ארבעה שפתחו ב"אף" ונאבדו מן העולם, וכיצד אנו פותחים ואומרים לפני תקיעת שופר
"אף-על-פי שתקיעת שופר וכו'".
מדוע הסליחה "אנשי אמונה אבדו" היא לפי סדר אבג"ד, ו"תמהנו מרעות" לפי סדר תשר"ק, ו"אל תעש עמנו כלה" לפי סדר א"ת ב"ש. עיונים וביאורים בסליחות עפ"י דברי מהרי"ץ זיע"א.
השלמה מהשיעור הקודם בעניין ברכת "תקע בשופר גדול וכו' ושא נס לקבץ את כל גליותינו" שבתפילת שמונה עשרה, מה באה לרבות המלה "כל", והאם עשרת השבטים עתידים לחזור לארץ ישראל.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק
טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול יהודי תימן – 058-7020222
קול הלשון – 03-6171031
מספר השיעור במערכת קול הלשון – 395
מספר השיעור בדיסקים – 270

השיעור מוקדש

להצלחת ידידנו הרב אוהד בן שמעון נהרי יצ"ו,
ולהצלחת בנו שילה שיחי.
המקום ברוך הוא ימלא כל משאלות ליבם לטובה,
ויצליחם בכל ההצלחות האמיתיות, אכי"ר.

השיעור מוקדש להצלחת ידידנו הרב אוהד בן שמעון נהרי יצ"ו, ולהצלחת בנו שילה שיחי'. המקום ברוך הוא ימלא כל משאלות ליבם לטובה, ויצליחם בכל ההצלחות האמיתיות, אכ"ר.

הכנה לקראת שנת ה-210 לפטירת מהרי"ץ זיע"א, ומלאות עשר שנים לפתיחת בית הכנסת ובית המדרש פעולת צדיק בעיר ב"ב ת"ו.

נפתח בשבח והודיה לה' יתברך, כיון שבשבת זו, מלאו תשע שנים לייסוד בית הכנסת ובית המדרש "פעולת צדיק" כאן בעיר ב"ב ת"ו, ללימוד תורה ולתפילות. הפתיחה היתה בפרשת שופטים ה'תשס"ה. מי שיראה, הדבר מצויין בעלוני פעולת צדיק, מאותה התקופה.

בשנת תשס"ה [גיליון 34] מובא כך, מעמד חשוב ומרומם במלאות 200 שנה לפטירתו של גאון רבני תימן ותפארתם מהרי"ץ זצוק"ל, התקיים ביום חמישי ד' דחזה"מ פסח, באולמי גרנד הול שבני ברק. כאלף איש השתתפו וכו'. הדבר היה בחודש ניסן, אז פתחנו את בית המדרש. בשלב הראשון, נפתח רק הכולל, בתאריך י"ב בניסן. אבל אח"כ, לקראת הימים הנוראים, התחלנו גם להתפלל כאן בביהכ"נ, וההתחלה היתה בשבת הזאת, פרשת שופטים ה'תשס"ה לב"ע, ב'שט"ז לשטרות, כדי שבר"ה וכיפורים הציבור כבר יהיה מגובש.

הדבר מוזכר בגליון 35, ישנו כאן סיכום של הפעילות לשנת תשס"ה, מעמד הגדול, סוכות. המעמד הגדול פסח - 200 שנה לפטירת מהרי"ץ. מכון להוצאת ספרים: בארות משה, עטיפת ציצית כהלכתה, קלטות ויאמר יצחק. זה מה שנעשה באותה השנה. מאות נבחנים על הספר שלחן ערוך המקוצר. חנוכה וקביעת מזוזה בבית המדרש פעולת צדיק - י"ב ניסן. שבת מהרי"ץ בית הארחה יד בנימין. יום עיון במשנת מהרי"ץ וכו'.

לאחר מכן, בגיליון 36 אשר יצא בחודש ניסן ה'תשס"ו, כתוב כך, בית המדרש פעולת צדיק, נקודת אור נוספת המאירה כבר מזה

כשנה, כחלק מנדבך נוסף בפעילות מוסדות פעולת צדיק, הינו בית המדרש פעולת צדיק. בית המדרש השוכן ברח' המכללה ב"ב, בינתיים כבר השתנה שמו לרחוב מהרי"ץ, משמש כקרן אור תורנית לאנשי המקום בפרט, ולשאר הציבור בכלל. במקום מתקיים כולל ערב לאברכים וכו'. לאחרונה, בכל מוצאי שבת בתקופת השובבי"ם, נמסרו שיעורים בהלכות טהרה וכו'. למי שזוכר, התחלנו בכך בזמנו, וברוך ה', מאז הדבר הלך והתפתח. בשנת ה'תשס"ט, לאחר נר יום טוב, היתה סדרת שיעורים נוספת ג"כ בהלכות טהרה, ולאחר שסיימנו את סדרת השיעורים הזאת, ביקשו שנמשיך למסור שיעורים בנושאים כלליים תמידין כסדרן, וב"ה מאז ועד היום הדבר קיים.

יוצא כן, בשנה הבאה, ימלאו בעז"ה עשר שנים, להקמת בית הכנסת ובית המדרש. כמו כן, הדבר מקביל לשנת ה-210 לפטירת גאון עוזנו ותפארתנו מהרי"ץ זיע"א. זהו מספר עגול, מאתיים ועוד עשר, א"כ אנחנו צועדים ביחד. הכל הוא בסייעתא דשמיא.

איננו יודעים את הנסתרות, אבל הדבר ברור, כי בזכות כך, תורתו של מהרי"ץ התפרסמה ביותר, נלמדה יותר, העמיקו בה יותר, והתחדשו דברים נוספים רבים. ובעז"ה, כן ירבה וכן יפרוץ. כמו כן, קובצי "דברי חפץ" האמורים לצאת לאור בשנה זו, יהיו מיוחדים לתורתו של מהרי"ץ, וכן מה שיהיה במסגרת בית הכנסת ובית המדרש כאן.

המקום ב"ה ישרה שכינתו במעשה ידינו, ונזכה להגדיל תורה ולהאדירה, אכ"ר.

מה פשר הציור המופיע בספרי התיגאן בסוף כל פרשה.

לכבוד היום המיוחד הזה, ברצוני לומר חידוש מיוחד. אם אפשר לחלק לציבור ספרי "תורה קדומה", בכדי שהדבר יהיה למול עיני כולם.

שערי יצחק – השיעור השבועי

אבל כולם, עשו את השלשלת הזאת מלמעלה. בכל אופן, הוא אומר כאן, כי זהו סימן של "סוף" כל הפרשה.

אולם הדבר אינו כ"כ פשוט, כיון שיש אומרים, כי זהו סימן של "התחלת" הפרשה.

במהדורא הראשונה של "תורה קדומה", הרב יואב פנחס הלוי, הוסיף כאן איזו הערה, אשר הוא השמיט אותה במהדורות הללו. ואינני יודע, מדוע? עכ"פ בבמהדורא הראשונה, הוא מביא בשם הרב עמרם קורח זצ"ל בספר סערת תימן, שהוא כותב, כי עשו את הציור הזה בתחילת כל פרשה, ולאחר שהוא מביא את דבריו, כותב היפ"ה כי נראה לו שהדבר טעות. צריך להיות, סוף כל פרשה, ולא תחילת כל פרשה, כיון שכך הוא ראה בכמה תיגאן, ושכנראה הם טעו והתבלבלו בין הסוף לבין ההתחלה. דהיינו, לא היה ברור, האם מקום הציור, הוא הסוף, או ההתחלה.

שאלה מהקהל: אם זהו כמו ספר תורה, אזי זה אותו הדבר?

תשובת מרן שליט"א: השאלה היא, היכן להניח את מרכז הציור. ולפעמים יש הבדל ממש לאיפה הוא שייך? לדוגמא, אם הפרשה מסתיימת בסוף הדרך, ישנם כאלה סופרים, אשר עשו זאת בסוף העמוד, דהיינו בסוף הפרשה. וישנם סופרים, אשר עשה זאת בתחילת העמוד הבא, דהיינו התחלת הפרשה. השאלה היא, את מה אתה בא לסמן? האם את ההתחלה, או את הסוף? אמנם, לכאורה לא נפק"מ כ"כ, אבל אולי תהיה לנו איזו תועלת מכך בהמשך.

היפ"ה כותב שם, כי למשל בתאג חבשוש, פרשת נח מסתיימת בסוף העמוד, והם שמו שם את הציור, ולא בהתחלת פרשת לך-לך. וכן בתאג בניה הסופר, סוף פרשת בהר וסוף פרשת ראה, גם הם בסוף העמוד, ושם מונח הציור. א"כ אולי, שמא כתב כך הרע"ק, לפי תיגאן שהיו לפניו.

בשבוע הזה, מן השמים יצא לי לחשוב על כך, וברצוני לדעת מה תאמרו על העניין.

תפתחו בסוף הפרשה שקראנו, ובעצם בסוף כל פרשה, תסתכלו ישנו שם ציור, ולא נודע מה בקרבו. מה רומז הציור הזה? האם זהו סתם ציור, או שישנו כאן איזה עניין? למה ציירו דווקא את הציור הזה? כך זה בכל התיגאן כת"י, בסוף כל פרשה, עשו ציור כזה. בכך הם עשו סימן, לסוף כל פרשה.

ידידנו היפ"ה, הרב יואב פנחס הלוי יצ"ו, כותב על כך בהקדמה [דף ד', אות י"ח] כך, לפי שלא נהגו סופרי התיגאן לציין בראש כל פרשה את שם הפרשה, שהרי נעשו במתכונת ספר תורה. דהיינו, אמנם בספרים המודפסים, הדבר אכן כתוב, דהיינו יש כותרת, כגון 'פרשת ראה', 'פרשת כי תצא', פרשת כך וכך. אבל בתיגאן, לא היה להם מקום לכתוב זאת. כיון שאם הם יכתבו ויעשו כותרת, הדבר יבלבל להם את מספר השורות. שהרי התאג, הוא כמו ספר תורה. הרי הסופר, מעתיק את ספר התורה מתוך התאג. דהיינו, השורות בתאג, הם בדיוק כפי שהם בס"ת. ממילא, אם הם יוסיפו אפילו שורה אחת, יהיה מכך בלבול והטעיה. התאג, כתוב שורה פְּשׁוּרָה, כ'תיקון סופרים' משולב עם 'תיקון קוראים'.

לכן הוצרכו להוסיף בסוף כל פרשה כמין עיטור מסולסל, כסימן לסיומה. וכל סופר ציירו כפי כושר יצירתו. בסוף כל ספר לא ציירו, כי ממילא מינכרא מילתא מחמת ריוח ארבע השיטות שבין ספר לספר. במהדורא זו, אף על פי שצינתי שם כל פרשה לתועלת הקורא, אפילו הכי הוספתי עיטור זה, כפי שציירו בניה הסופר, להיות זיכרון לראשונים. א"כ, הוא עשה את הציור שלבניה הסופר. הסופרים האחרים, עשו ציור דומה, פחות או יותר. אמנם ישנם כאלה, אשר עשו ציור אחר בכלל, ישנם אפילו שעשו את צורת מגן דוד.

ואכן, זאת היא האמת. בדקתי בהרבה ספרי תיגאן כת"י, והדבר הוא ההיפך. דהיינו, כאשר היה דבר כזה, שהפרשה מסתיימת בסוף העמוד, אזי הם העבירו את הציור הזה לתחילת הדף הבא. א"כ, מה שכתב הרע"ק בסערת תימן, זהו דבר נכון. אבל אכן לא כולם עשו כך. בקיצור, ישנם שעשו זאת בסוף, וישנם שעשו זאת בהתחלה. לא משנה. בניה הסופר, עשה את זה בסוף. הוא היה אחד הסופרים הדייקנים, ואצלו זהו סימן לסוף הפרשה. בכדי שהקורא ידע, היכן נגמרת הפרשה. כיון שאין סימן בולט לכך, כפי שישנו בחומשים, או בספרים האחרים, כפי שהקדמנו.

בכל אופן, לפי הציור הזה שלפנינו, לכאורה מה אומר הציור הזה? מישהו מבין, מה יש כאן? לכאורה, זהו סתם ציור. הוא עשה כאן שלושה קווים. אפשר אולי לחשוב, כי אלו שלושה שופרות. אבל זהו שופר אשכנזי... דהיינו, שופר ישר. בנוסף, יש כאן כעין שלשלת, או תרועה כפי שהדבר אצלינו. ומה זה קשור?

אומר לכם, מה אני חושב על כך, מה נראה לי בעניין זה, ועדיין הדבר צריך עיון, וכמובן שיש מקום לפירושים נוספים. אינני חושב, שהדבר נעשה בסתם. אינני יודע. אולי כן, אולי זהו סתם ציור. אפשר שהחליטו סתם לעשות כך. אבל לא מסתברא לענ"ד, שהדבר נעשה בחנם. אין 'סתם'. ובפרט, שהרבה סופרים העתיקו כך, עם השלשלת ועם הקווים למטה.

לכן חושבני, כי הדבר בא להגיד, כמה מברכים ישנם בספר תורה. הרי בקריאת ס"ת, ישנם שבעה מברכים. א"כ, הציור למטה, זהו כנגד כהן לוי וישראל. אבל מאחר והכהן יותר חשוב מן הלוי, והלוי יותר מן הישראל, לכן הקוים גדולים אחד יותר מחבירו. אח"כ ישנם שלושה קווים, דהיינו ארבעה כניסות, שזה כנגד ארבעה מברכים הנוספים. ולאחר מכן, בסוף למעלה, זהו המפטיר. כאן זהו הסיום. דהיינו, כאן נגמרו שבעה המברכים.

שאלה מהקהל: מסתכלים מלמעלה למטה? תשובת מרן שליט"א: לא. מלמטה למעלה. בהתחלה, אלו שלושה המברכים העיקריים, דהיינו כהן לוי וישראל. זאת יש תמיד, גם במנחת שבת, ובשני וחמישי, לכן הוא עשה אותם באופן מיוחד. זהו ר"ת כל"י, כהן לוי ישראל. לכן הוא עשה שלושה קווים. ואח"כ הוא עשה את היתר, דהיינו את ארבעת המברכים האחרים. תראו בצד שמאל, ישנן ארבע כניסות לצד ימין, כעין ארבעה כוסות. כל אחד, זהו מברך נוסף. האחד, זהו רביעי. ועוד אחד, זהו חמישי. ועוד אחד, זהו ששי. ועוד אחד, זהו שביעי. ובסוף ישנו עיגול, שזהו המפטיר, אשר הוא החותם והמסיים.

שאלה מהקהל: ומהו הציור שישנו למטה? תשובת מרן שליט"א: זהו 'מעשה ידי אמן'. הפלא ופלא. אם נתבונן, נמצא כי כתובה כאן המלה "סוף". דהיינו, 'סוף הפרשה'. כיצד? העיגול כפי שהוא, זהו האות סמ"ך. אולם הוא לא רצה לעשות את האות סמ"ך ממש, כיון שהוא רצה לעשות גם את האות פ"א פשוטה, להשתמש בכך באותה אות עצמה. אבל הרי אי אפשר לעשות את הפ"א, פשוטה ממש, עם רגל ארוכה, לכן הוא כופף אותה, בכדי שיהיה גם סמ"ך וגם פ"א. והאות וא"ו, היא באמצע, עולה ונדבקת בשלשלת. א"כ, זה יוצא 'סוף'.

מה שנתר אצלי ללא ביאור, זהו הקו האחד שישנו באמצע. בהתחלה חשבתי, כי אולי, זאת האות וא"ו, שלמלה 'סוף'. אבל הקו הזה, כבר נמצא באמצע הציור. לכן, הדבר צריך עיון גדול, מה הוא הקו הזה? לא הצלחתי להסביר, מה הדבר בא לומר? ומה הכוונה בכא"ף ההפוכה שכנגדו? ישנם סופרים אחרים, למשל מה"ר שלמה הסופר, הוא עשה כאן רק את הכא"ף ההפוכה.

מי שיהיה לו הסבר אחר, נשמח לשמוע.

שאלה מהקהל: כך עשה בניה כאן?
תשובת מרן שליט"א: כן. אין ספק שהוא רצה להגיד בכך, שנצבים וילך' זאת פרשה אחת. אבל מכך אפשר להקיש ולהבין, לגבי הציור הרגיל. לגבי המלה 'סוף', מסתבר שגם כאן זהו 'סוף', כיון שהאות וא"ו עולה למעלה. אבל יתר הציורים, אינם מסתדרים. כגון, אם זהו כנגד כהן ולוי וישראל, היה צריך להיות גם כאן שלושה קווים. ראיתי בתאג של רבי שלמה הסופר, שהוא עשה כאן רק שתי קווים. לכאורה נראה א"כ, שהם לא התכוונו לכך.

מי שיהיה לו מה להסביר בעניין הזה, יאמר לנו, וברוך יהיה.

אמרתי את הדבר, לכבוד סיום תשע שנים, לייסוד התפילות כאן בבית המדרש. ובעז"ה אני מקוה, כי עד השנה הבאה, יהיו לנו עוד הרבה חידושים והארות, לפענח את כל הנסתרות.

הערה מהקהל: וגם שיגדל בית המדרש. תשובת מרן שליט"א: בעז"ה, שיגדל חיצונית, וגם רוחנית.

ביאור דברי מהרי"ץ זיע"א על האשמורות, בעניין י"ב הסליחות שהם על סדר א"ב המכוונים כנגד י"ב מדות העליונות, והתייחסות מרן שליט"א לכאלה אשר שינו את סדר אמירת הסליחות בזמננו. אנו נמצאים כעת, בחודש אלול. כותב מהרי"ץ זיע"א בהקדמה לאשמורות [עץ חיים חלק ג'] כך, באו בסליחות מספר י"ב אלפא ביתא, לכן צריך שלא יגרע מהם ח"ו, כי קם במספר י"ב אורות עליונים. ועל ידי אמירתן פה למטה, יעורר למעלה אותם האורות, והם יהיו בעזרינו.

דהיינו, ישנן י"ב סליחות, שהם לפי סדר א"ב. ואף כי למעשה, ישנן הרבה יותר, אבל כוונתו לי"ב הסליחות העיקריות, אשר נוסדו ע"י הקדמונים. אכן, במשך הדורות, הוסיפו עוד

אבל היום, שאלתי על כך את נכדי, יניק וחכים ישראל תאם הי"ו, אמרתי לו, תגיד לי, מה אומר הציור הזה? הופתעתי כשהוא ענה לי, אבל בסוף פרשת נצבים, ישנו ציור אחר. תסתכלו בסוף פרשת נצבים, ותראו שישנו ציור אחר. הציור הזה, אינו מסתדר כ"כ עם ההסבר שלנו.

הדבר ברור, למה הוא עשה זאת כך? שהרי בעצם, פרשת נצבים וילך, אינן שתי פרשיות, אלא פרשה אחת. ואכן, כאשר ישנן שתי פרשיות המחוברות, עושים ציור רגיל, בסוף כל אחת מן הפרשיות. אבל לגבי נצבים וילך, הרי בעצם זאת היא רק פרשת נצבים. לכן בתכאליל כתבו עליה, נצבים כולה'. דהיינו, לאמיתו שלדבר, זילך' אינה פרשה בפני עצמה. נצבים וילך, זאת פרשה אחת. אלא שלפעמים חולקים אותה לשניים, בכדי שיקראו את פרשת וילך, בשבת שובה. כך לפי ענייני השנה, לפי הפרשיות, כיצד שהדבר מסתדר. לכן בעצם זאת פרשת אחת, וממילא הוא לא עשה את אותו הציור. אמנם, ישנה כאן את המלה 'סוף', אבל זהו 'סוף' קטן, כי רק לפעמים זהו הסוף, ולפעמים זה אינו הסוף, לכן הוא עשה ציור קטן.

אבל לפי דברינו, שזהו סימן של כהן לוי וישראל, הדבר לא פתר את הבעיה, כיון שהוא לא עשה זאת כאן. וכי אז לא קוראים לס"ת כל"י? המלה 'סוף', אולי היא קיימת. אפשר לראות שזהו 'סוף'. אבל יתר הקווים, אינם מתאימים לפי דברינו.

שאלה מהקהל: גם העיגול באמצע, אינו מובן. תשובת מרן שליט"א: נכון, לא מובן מהו העיגול באמצע, ישנו שם כעין קשת ויתר. טוב, הנסתרות ליי"י אלדינו...

סליחות. למשל, 'אליך יי' אקרא', גם הוא לפי סדר א"ב. אבל יי"ב סליחות הללו, הן החשובות ביותר, וצריך להיזהר שלא לגרוע מהן, כי הן כנגד יי"ב אורות העליונים.

מה הפירוש, שנים-עשר אורות עליונים? הדבר מבואר בספרי קבלה, כגון בספר משנת חסידים [מסכת הסליחות פרק א' אות ב'], וז"ל, ויכווין ביי"ב אלפא ביתות שבהם, אינני יודע, מדוע ישנם אומרים 'אלפא' בחירק, 'אלפא ביתא'? לכאורה, צ"ל אלפא. אולי בגלל שהמלה 'אלפא', זהו מלשון אָלֶף? אבל בעצם, גם האות אל"ף בעצמה, קשורה למספר אָלֶף. שהרי סוף המאות, אחרי תשע מאות (טצ"ץ), זהו אָלֶף. בכל אופן, יכוון בהם, ליי"ב פרצופי אצילות, והם עתיק ונוקביה, אריך ונוקביה, זה כבר ארבע, חכמה ובינה, ישראל סבא ותבונה, ישראל ולאה יעקב ורחל. אם כן, צריך שלא להחסיר מיי"ב סליחות הללו.

להוציא מכך, שישנם אנשים, שכאשר לפעמים הם מגיעים ל'מרנות' ורואים שכבר אין להם זמן, אזי הם מדלגים את הסליחה אליך יי' נשאתי עיני, שמע קול תחנוני וכו', ובוחרים לומר את ה'מרנות' הקצרות יותר. אבל אינם מבינים, כי הם קילקלו כאן את הכל. עדיף שתגיד את הסליחה הזאת, אפילו לבדה, ולא לומר במקומה שתים או שלשה 'מרנות', כיון שהסליחה הזאת משלימה את היי"ב סליחות, אשר הן לפי סדר א"ב.

משום כך גם מסביר מהרי"ץ זיע"א, מדוע אנחנו אומרים בנפילת אפים את המזמור לדוד אליך יי' נפשי אשא, ולא את הנוסח 'לפניך אני כורע ומשתחוה'. הסיבה היא, כיון שהדבר חלק מיי"ב סליחות לפי סדר א"ב. ואין כאן את החשש סכנה, כפי שישנו לאחר תפילת שמו"ע, וממילא הדבר מסתדר גם עפ"י הסוד.

ממשיך מהרי"ץ ואומר, והנה אם קם בעוד לילה לראש אשמורות, יוכל לומר הסליחות

הנוספים. אמנם אם אין עת לאמרם, שכבר פנה הלילה ליאור באור הבוקר, אזי אין לאמרם, כי בזה יוצרך לקצר מנוסח היי"ב אלפ"א בית"א המחוייב לאמרם, וכן לא ייעשה לקצר במקום שאמרו להאריך. ונהגו לומר תחילה מזמורי התשובה וכו'. והנה לאהבת המעיין, ארשום לך המחוייב כפי סדרן של-ראשונים, עפ"י רבינו האר"י ז"ל. בתחילה 'אשרי יושבי ביתך' וקדיש. לך ה' הצדקה, עד השיבנו ה' אליך ונשובה. אל מלך ויעבור. בעת רצון. הוא אינו מכניס בחשבון את 'אשרי יושבי ביתך', הגם שזהו לפי סדר א"ב, כיון שזה לא סליחה, אלא מזמור. א"כ, הסליחה הראשונה היא, רחמנא, ארים ימינך ואצמח פורקנך וכו'. ויעבור. ב' אנשי אמונה אבדו. ג' תמהנו. ד' אל תעש עמנו כלה. ה' אשמנו בגדנו. ו' אשמנו מכל עם. שני הדברים האלה, מצטרפים ביחד. הרי 'אשמנו מכל עם', מתחיל לפי סדר א"ב, ומסתיים במלים 'כוחנו לנכרים'. וההמשך הוא, 'לעינינו עשקו עמלינו'. הדבר הולך ביחד. רק שהכניסו באמצע, את הסליחה 'אשמנו באומר ובפועל', שישד בעל חובות הלבבות, והיא איננה מן החשבון. אח"כ, ז' אלהינו שבשמים. ח' עננו אבינו. ט' רחום וחנון חטאנו לפניך רחם עלינו. י' עשה למען שמך עשה למען אמתך. יי"א נפילת פנים לדוד אליך ה' נפשי אשא. ואם יש פנאי עוד, יאמרו המרנות. ובהכרח צריך לומר פיוט 'אליך יי' נשאתי עיני', שהוא המשלים ליי"ב אלפ"א בית"א, עיין בספר חמדת ימים, ובספר משנת חסידים.

דיברנו בעבר, כמדומני שהדפסנו בזמנו תשובה בעניין זה, בעלון "תוצאות חיים" וגליון 17, תשרי ה'תשע"ד ב'שכ"ה, כי בזמן האחרון, התחכמו בקצת מקומות, אינני יודע מי הראשון שהתחיל בכך, מפני שלפעמים כאשר הם רואים שעדיין אין עשרה אנשים בבית הכנסת, החליטו להפוך את סדר הסליחות. דהיינו, הם אמרו, למה להתחיל 'אל מלך יושב על כסא רחמים', רחמנא? שהרי צריך לומר בסוף יי"ג מדות,

שערי יצחק – השיעור השבועי

שאלה מהקהל: אם האדם איחר לאשמורות, עדיף שהוא יגיד לבדו כפי הסדר הזה? תשובת מרן שליט"א: אם אפשר, הדבר אכן עדיף.

שאלה מהקהל: לא כדאי שהוא יאמר את הוידוי עם הציבור ביחד? תשובת מרן שליט"א: מה השיקול? שישנה אז יותר התעוררות?

שאלה מהקהל: כן, כשזה בציבור, הדבר הוא אחרת.

תשובת מרן שליט"א: לא. זה גם לא נראה לי שיקול. ומעולם לא ראיתי זאת. בדור הקודם, תמיד ראיתי כי האנשים אשר איחרו, אמרו את הוידוי בפני עצמם. הדבר לא היה מקובל. הדבר הרי בולט וניכר, כי בזמן הוידוי עומדים בשחיה. אמנם מסתמא אם נכנסו בזמן הוידוי עצמו, השתתפו עמהם, והתכופפו, כדי שלא לפרוש מן הציבור.

בדורות שעברו, אף פעם לא שינו את הסדר. התפללתי עם זקנים, תמיד אמרו זאת לפי הסדר. וכאשר מגיעים עשרה, אומרים י"ג מדות באופן רגיל. אבל עד אז, אמרו מצפ"ץ מצפ"ץ. הם גם דילגו על הקדיש בהתחלה, ולא חזרו לומר אותו לאחר מכן, כאשר כבר היה מניין, וכבר כתבנו על כך בעבר [שם].

צריכים לדעת, כל דבר, הוא מכוון. הרי בליל הסדר, ישנו סדר כשמו. בעדות אחרות אומרים, 'קדש ורחץ כרפס יחץ וכו'. ואנחנו אומרים, 'קדש ונטול כרפס טבול וכו'. לא משנה. אבל, העיקר שעשו סדר מסויים. א"כ, גם כאן ישנו סדר. הדבר אינו לחנם. אמנם, שם זה נקרא "ליל הסדר", אבל גם כאן ישנו סדר. ותכף תראו דבר, שהוא ממש הפלא ופלא.

ועדיין אין עשרה בבית הכנסת. ולהגיד מצפ"ץ, אינם מעוניינים כיון שאין זה כמו לומר את השמות הקדושים ממש. לכן הם החליטו, להתחיל 'אלהינו שבשמים', שאין לאחריה י"ג מדות, וכך ממשיכים לבינתיים עד שיגיעו העשרה. וכשיש מניין, הם חוזרים ואומרים את הרישא. הם הפכו את הסדר, בכדי לומר י"ג מדות בציבור.

אבל, לפי מה שאנחנו אומרים, הדבר אינו נכון, כיון שהם הופכים את הסדר. עליונים למטה, ותחתונים למעלה. הרי אמרנו, כי הסליחות מכוונות כנגד י"ב אורות עליונים. וכפי ששמעתם, הדבר הולך לפי הסדר, ואי אפשר להפוך את הסדר. זה לא שהדבר מעכב, זאת אינה 'הלכה', אבל הדבר אינו רצוי, לפי הייסוד שלסליחות. לא לחנם, זה נקרא 'סדר הסליחות', כיון שכל סליחה היא מכוונת. כך הוא על פי הסוד.

אולם חושבני, כי אפילו לפי הפשט, לפי דרגתינו, גם אנו יכולים להבין זאת. דהיינו, הרי אלו שתיים עשרה סליחות, וביחד עם המזמור 'אשרי יושבי ביתך', יוצא בסה"כ שלש עשרה. אמנם אמרנו מקודם, כי המקובלים ומהרי"ץ זיע"א לא הכניסו בחשבון את 'אשרי יושבי ביתך', אלא החשיבו רק את הסליחות. אבל סוף סוף בכל אופן, ביחד עם 'אשרי' ותהלה לדוד, שגם זה לפי סדר א"ב, ביחד ישנם שלש עשרה. אם כן, נמצאנו למדים כי הדבר מכוון, כנגד י"ג מדות שלרחמים. הרי כתוב בספרים הקדושים, כי מתחילת חודש אלול, מתגלים ומאירים י"ג מדות שלרחמים ברקיע. אם כן מסתבר, שהם גם ייסדו את הסליחות, כנגד י"ג מדות. דהיינו, כל סליחה מכוונת כנגד מדה מסוימת. ממילא, אם אתה הופך את הסדר, זהו כפי שתאמר את י"ג מדות בצורה הפוכה. דהיינו, שתתחיל להגיד 'נוצר חסד לאלפים', לפני 'אל רחום וחנון'. הפכת את הסדרים, והדבר איננו ראוי.

ביאור המאמר ארבעה שפתחו ב"אף" ונאבדו מן העולם, וכיצד אנו פותחים ואומרים לפני תקיעת שופר "אף על פי שתקיעת שופר וכו'".

בזמן האחרון, התעוררתי לאיזו שאלה. הרי כידוע, לא טוב כאשר האדם פותח בלשון 'אף'. חז"ל אומרים [בראשית רבה פרשה י"ט פסקא ב', ובעוד מקומות], ברית כרותה לשפתיים. ארבעה פתחו באף, ואבדו באף. דהיינו, ארבעה אנשים, התחילו במלה 'אף', ונענשו ואבדו בחרון אף. במקום להגיד בלשון 'גם', כפי שהם יכלו לומר, בכ"ז הם פתחו ב'אף'. כך מסבירים המפרשים, ותכף נראה בס"ד האם הדבר מוסכם. זהו מאמר חז"ל, בכמה מקומות, בבראשית רבה, ובמדרש הגדול, גם בזה"ק הדבר מובא, זהו מאמר מפורסם, ולא מובא על כך שום חולק.

וכתוב כך, מי הם הארבעה? יש להם סימן, ר"ת קנא"ה, ויש אומרים ר"ת נאק"ה. נלך לפי הסימן קנא"ה, קורח, נחש, אופה, המן. הנחש אמר, אף פי אָמר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכֹּל עֵץ הָאָרֶץ ובראשית ג', א"ן, הוא התחיל ב'אף', ובסוף הלך לאבדון.

הערה מהקהל: גם האות פ"א שם, היא עקומה. תשובת מרן שליט"א: נכון. אבל מסופקני אם זה נוגע לנ"ד, ובכל אופן בשני המקומות הנוספים בתורה אין הפ"א עקומה.

שר האופים אמר, אף אֲנִי בַחֲלוּמֵי [שם מ', ט"ז]. קורח ועדתו, בעצם אלו דתן ואבירם, אף לא אֵל אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב ודָבַשׁ הִבִּיאָתָנוּ [במדבר ט"ז, י"ד]. והמן אמר, אף לא הִבִּיאָה אֶסְתֵּר הַמֶּלֶכָה עִם הַמֶּלֶךְ אֵל הַמִּשְׁתָּה אֲשֶׁר עָשְׂתָה פִּי אִם אוֹתִי [אסתר ה', י"ב].

אם כן תמהתי, כיצד אנו פותחים ואומרים בראש השנה, אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו וכו'. והדבר קל וחומר, כי הרי ראש השנה, זהו יום הדין. א"כ כיצד אנו מתחילים, עם חרון אף? היתכן שנפתח פה לשטן?

אולי נאמר, כי אנו לא מתחילים בכך, שהרי כבר אמרנו לפני כן ריבוננו של-עולם. א"כ, איננו מתחילים באף. אולם, גם עדת קורח, לא התחילו ממש במלה אף. ישנם פסוקים לפני כן, זאת אינה ממש ההתחלה, הרי לפני כן כתוב, וַיֹּאמְרוּ לֹא נַעֲלֶה. הַמַּעֲט פִּי הֶעֱלִיתָנוּ [שם שם, י"ב-י"ג], ואח"כ הם אמרו אף. אלא, ישנה כביכול הפסקה קטנה, לפני שהתחילו עם 'אף'. א"כ רואים, כי גם כאשר ישנו הפסק, זה נקרא 'התחלה'.

למי שיהיה תירוץ על השאלה הזאת, תירוץ אחר ממה שנאמר בע"ה, אשמח לשמוע זאת. ברצוני לומר שני תירוצים, האחד על דרך הדרש, והשני על דרך הפשט. נתחיל עם דרך הדרש, כיון שזה יותר נחמד.

אומרים, כי החתם סופר שאל שאלה כזאת, את רבו בעל ההפלאה. הדבר מובא בהרבה ספרים. כיצד הפרק החמישי במסכת כתובות ודף נ"ד ע"ב, מתחיל, אף על פי שאמרו בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה, אם רצה להוסיף אפי' מאה מנה יוסיף. קפץ החת"ס ושאל את רבו, כבוד הרב, כיצד רבינו הקדוש התחיל כאן במלה 'אף'? הרי 'ארבעה פתחו באף, ונאבדו מן העולם'? הלא זהו התחלת הפרק? ואמנם בכל המשניות, אין אף פרק נוסף שמתחיל עם המלה אף, זהו הפרק היחידי.

ענה בעל ההפלאה, וכן בעל שמן הטוב, כמובא בכמה ספרים המביאים תירוץ זה, דבר הפלא ופלא. צריכים לדעת, כי בכל התורה שבעל פה, גם הדברים הפשוטים, מכוונים על פי סודות עליונים. הדבר אינו לחנם. לפעמים ישנן כל מיני שאלות, מדוע כתבו כך? ויש כאלה אשר נדחקים, או שאינם מוצאים התירוץ, שהיו לכך סיבות, מדוע הדבר צריך להיות כך בדוקא. למשל, במסכת שבת, ישנם כ"ד פרקים. הדבר אינו לחנם. כיון שהשבת, היא כלה. וכן השכינה, היא כלה. לכן עשו כנגד זאת, כ"ד פרקים כנגד כ"ד תכשיטי הכלה וכו'.

שערי יצחק – השיעור השבועי

והוא מוסיף, ומביאים בשם רבי שמלקה מניקלשבורג זצ"ל, שהקשה לפי המדרש הנ"ל, איך רבינו רבינו הקדוש התחיל את פרק חמישי במסכת כתובות במלה 'אף', 'אף על פי'? ואמר, שבמס' כתובות יש י"ג פרקים, שהם כנגד י"ג מדות של־רחמים, והפרק החמישי 'אף על פי', הוא כנגד מדת 'ארך אפים', ועל ידי לימוד של פרק זה אפשר לסלק את החרון אף מעם ישראל, ולכן רבי התחיל את הפרק עם המלה אף.

בעת תשמעו דבר נפלא. עשיתי חשבון, מתוך מה שאנחנו אומרים בראש השנה לפני התקיעות, ולאחר התקיעות, הדבר החמישי הוא 'אף על פי'. ממש פלאי פלאות. רואים ממש כי אצל אבותינו נע"ג, 'רוח י"י דיבר במ, ומלתו על לשונם'. הדבר יצא מכוון, ממש הפלא ופלא. זאת סייעתא דשמיא.

בואו נעשה חשבון, מה קשור לתקיעת שופר, לאחר שסיימנו את תפילת שחרית וקראנו בספר תורה. אנו מתחילים בפיוט 'עת שערי רחמים להיפתח', זהו הדבר הראשון. הפיוט השני הוא, 'המלך י"י וכו'. השלישי, 'עלה אלד'ים בתרועה'. הרביעי, 'רבש"ע בניך בני רחומך וכו'. החמישי, 'אף על פי שתקיעת שופר'. הששי, 'קולי שמעת'. השביעי, 'יהי רצון שתקדע כל המסכים'. השמיני, אלו התקיעות עצמן, תשר"ת תש"ת תר"ת. התשיעי, 'אשרי העם יודעי תרועה'. העשירי, 'כמא דשמעתון'. אח"כ אומרים י"י הושיעה, ומתפללים מוסף, וזהו אינו חידוש, הדבר לא קשור לתקיעות, אלא קיים בכל ימות השנה. אבל החידוש הוא, ברכת 'מלכיות' ו'זכרונות' ו'שופרות', ואלו הם השלשה האחרונים. בסה"כ יוצא, כי ישנם י"ג דברים, הקשורים עם תקיעת שופר, שהם לפנייהם ולאחריהם. אח"כ, הדבר חמישי, 'אף על פי וכו', בא למתק ולבטל ולסלק את חרון האף, והוא כנגד מדת 'ארך אפים'. לכן, או שהדבר איננו מזיק, או שאדרבה, הדבר אפילו מועיל, בכדי לסלק את חרון האף.

במסכת כתובות, ישנם י"ג פרקים, שהם כנגד י"ג מדות של־רחמים. ולמה מסכת כתובות דוקא? כיון שמס' כתובות, נקראת 'תלמוד קטן'. יש בה את היסודות, כללים רבים שבש"ס, הרבה דברים שהם היסודות של־תורה שבע"פ. לכן היא נקראת 'תלמוד קטן', או ש"ס קטן.

ממילא, מאחר שהדבר מכוון כנגד י"ג מדות, נמצא כי הפרק החמישי, הוא מכוון כנגד מדת 'ארך אפים'. י"י י"י אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת [שמות ל"ד, ו']. המדה החמישית, היא ארך אפים, דהיינו 'אף'. אח"כ, הפרק הזה, הוא בא לבטל ולמתק את ה'אף'. וזאת היא הסיבה, שהפרק הזה מתחיל במלה אף. כך הם הסבירו זאת.

הראשון שעורר אותי לזאת, ויש לו זכות בכך, זהו הרב צבי וינברג שליט"א, המו"ל של 'קב ונקי' בפרשת קורח. הוא מביא, כי גם אצל האשכנזים, ישנה קושיא כזאת, וז"ל, בחזרת הש"צ לתפילת מוסף של־ר"ה, לאחר ברכת מחיה המתים, יש להם פיוט, מתחילים בפיוט 'אף אורח משפטיך ה' קוינוך. ובלקט יושר (תלמיד תרומת הדשן עמ' 133) כתב, שרבינו תם גורס 'אורח משפטיך אף קוינוך'. לא רצה לגרוס כך, כדי שלא להתחיל ב'אף', משום דארבעה פתחו באף ונכשלו. הוא תיקן את הנוסח, לא לגרוס 'אף אורח משפטיך', אלא 'אורח משפטיך אף', בכדי שלא לפתוח במלה 'אף'. הוא שינה את הפיוט, משום כך.

אם־כן, מה נעשה אנחנו בראש השנה, שאנו פותחים במלים 'אף על פי שתקיעת שופר וכו', האם יש אפשרות להפוך את המלים? לכאורה אפשר, תקיעת שופר אעפ"י שגזירת הכתוב הוא, רמז יש בו. אבל סגנון זה לקוח כלשונו מהרמב"ם [כדלקמן ד"ה אבל]. והרי עכ"פ בפועל לא הפכו אותם? בכל אופן, ר"ת הפך את המלים, אפשר היה לסדר זאת, בכדי שלא להתחיל באף, כיון ש'ארבעה פתחו באף וכו'.

שאלה מהקהל: אבל זהו רק אם מתחילים את י"ג מדות מ'י"י י"י, אבל ישנם המתחילים את י"ג מדות מ'אל רחום וחנון'.

תשובת מרן שליט"א: יפה, אכן ישנה מחלוקת בראשונים, מהיכן לספור את י"ג מדות. ולא מחלוקת אחת, אלא הרבה מחלוקות. גאונים וראשונים ואחרונים. למשל, הרא"ש במס' ראש השנה מביא את דברי רב נסים גאון, הסובר שמתחילים מהשם השני. וטען עליו כי בכל עם ישראל המקובל הוא, שהש"צ אומר זיעבור י"י על פניו ויקרא, ואז מתחילים י"י י"י. א"כ רואים, כי נתקבל בעם ישראל, שמתחילים את הספירה מ'י"י י"י. ישנן אולי עשר שיטות, או יותר, איך לספור את הי"ג מדות. אבל לפי המקובל, מתחילים מ'י"י הראשון, דהיינו אומרים י"י י"י וגו'. משמע א"כ, כי זהו הראשון. יוצא, כי לפי מה שמקובל, בודאי שהדבר מתאים לדברינו. דהיינו, לפי מה שהתקבל להלכה למעשה בכלל עם ישראל, מנהג ישראל תורה קבע, כי כאן זה מתחיל, וממילא 'ארך אפים' זאת המדה החמישית. בספר בארות יצחק וכרך ראשון ה' נפ"א מדף רפ"ג הבאתי הרבה שיטות, חבל שאין מישהו אשר סידר את כולם, זה לעומת זה, כיון שהדבר קצת מבלבל. בכל אופן, הדבר מוזכר כבר בקדמונים.

וגם לפי דעת האר"י (שהבאנו שם בבארות יצחק דף רפ"ה ד"ה ואעפ"י), ש'י"י י"י לא מן החשבון של י"ג המדות, ומתחילים מ'אל רחום וחנון', יתכן גם כן שתיבת 'אפיים' הוא החמישית, שהרי הוא מונה 'ארך אפיים' לשתי מדות.

אבל בעצם, הרי מהיכן לקחו את המלים הללו, 'אף על פי שתקיעת שופר' וכו'? מרבינו הרמב"ם [בהלכות תשובה פ"ג הל"ד]. א"כ, למה אנחנו שואלים זאת, על חכמי תימן? אמנם חכמי תימן קבעו לומר זאת לפני התקיעות, אבל מדוע איננו שואלים זאת על הרמב"ם, הרי הוא זה אשר התחיל את ההלכה בלשון 'אף על פי'?

אלא התשובה היא לכאן פשוטה, שהרמב"ם לא התחיל עם המלה 'אף', כיון שהדבר נמצא שם באמצע הפרק. אכן, ההלכה בעצמה, מתחילה במלים 'אף על פי', אולם הוא לא התחיל עם כך. משא"כ בנ"ד, דהיינו לפני התקיעות, הדבר נראה כי זהו על ההתחלה. כיון שגמרת את נוסח 'ריבוננו שלעולם', וכעת אתה אומר 'אף על פי'. זהו כביכול נושא אחר.

ובכלל, הרי ישנן בתי כנסיות, שכל הציבור אומר פסקא זאת ביחד. ממילא, הדבר קשה ביותר, כי כעת כבר ממש רואים ומרגישים זאת, שכאן היא התחלה. שהרי עד כאן אמר הש"צ, ומכאן מתחילים הציבור לומר ביחד. זהו בודאי דבר בולט.

גם ראיתי בקדמונים, כי הם לא אמרו בכלל את כל הדברים האחרים, אלא התחילו ב'אף על פי'. דהיינו, התחילו את התקיעות, עם נוסח 'אף על פי'. א"כ, הם התחילו ממש עם 'אף', עם 'חרון אף'. לכן קשה, כיצד עשו זאת? אולם על הרמב"ם עצמו, הדבר איננו קשה, כיון שהוא הכניס זאת באמצע הפרק, ולא בתחילתו.

אבל, התעוררתי לבדוק זאת, ואכן השתוממתי. מצאתי, כי בהרבה מקומות, פתח הרמב"ם את הפרקים בחיבורו בלשון 'אף'. אגיד לכם שלושה מקומות, אבל ישנם יותר מכך. הרמב"ם בפ"ה מהלכות יו"ט מתחיל כך, אף על פי שהותרה הוצאה ביום טוב אפילו שלא לצורך, לא ישא משאות גדולות כדרך שהוא עושה בחול, אלא צריך לשנות. כך ממש מתחיל הפרק, במלה 'אף'. וכן פרק י"ב מהלכות שבועות, מתחיל כך, אף על פי שלוקה הנשבע לשוא או לשקר, וכן הנשבע שבועת העדות או שבועת הפקדון מביא קרבן, אין מתכפר להן עון השבועה כולו וכו'. הרמב"ם מדבר שם, על הנשבע לשקר, כי אפי' שמלקים אותו, העון לא נמחל לו. דהיינו, עון השבועה, הוא חמור מאד. ולכן, הוא עוד יענש

שערי יצחק – השיעור השבועי

הרשע, הרי הוא לא דיבר בלשון הקודש? כמו כן, שר האופים, הרי הוא דיבר בלשון מצרית? והרי בלשונות הללו שהם דיברו בהן, אין את המלה 'אף'?

כך מקשה מהר"ש יפה, זהו מהר"ר שמואל יפה, בעל יפה תואר, בפירושו על מדרש רבה ודף קכ"ח, וז"ל, קצת קשה, דכיון דכוונת האומרים במלה זו לא היה לשון 'אף' אלא במקום 'גם', אין טעם לדרשה זו אלא בנחש, דמשמע דבלשון הקודש סיפר, כיון דהעולם בלשון הקודש נברא. וכן בעדת קורח, קרוב שדיבורם בלשון הקודש. ובאלו יש לומר שפתחו ב'אף', שהמלה ההיא כפי מה שביטאו בשפתיהם תשמש ללשון אף וחימה. אבל שר האופים והמן מסתמא שלא דיברו בלשון הקודש, ואם כן אין על המלה ההיא הוראת אף וחימה. א"כ, מה הדיוק? אין לו תירוץ טוב על השאלה הזאת. הוא נדחק פה להגיד, שאין הכוונה שהם אלו שאמרו ממש כך, אלא שבפסוק כתוב שהם אמרו כך. דהיינו, הפסוק העתיק את המלה שהם אמרו, בלשון 'אף', ולא בלשון 'גם', יען כי בא ללמד אותנו, שכך הוא הדבר. כיון שהוא לא מצא תירוץ לכך, אזי לא היתה לו ברירה, והוא נדחק ליישב זאת כך. הוא בעצמו כותב, ואפשר "לדחוק".

אח"כ הוא שואל, כי עדת קורח, לא התחילו ב'אף', שהרי כתוב לפני כן וַיֹּאמְרוּ לֹא נַעֲלֶה וּבַמִּדְבָר טוֹב, וכן לגבי המן, לפני כן כתוב, וַיִּסְפָּר לָהֶם הָמָן אֶת כְּבוֹד עֲשָׂרוֹ וְרַב בְּנָיו וְאֶסְתֵּר הַיְּהוּדִי, וְאֶחָד כָּתוּב וַיֹּאמֶר הָמָן אֵף לֹא הִבִּיאָהּ וְגו' [שם שם י"ב]. דהיינו, זהו ההמשך, ולא ההתחלה. על כך, יש לו קצת תירוץ, כי משמע שהיתה הפסקה, כנראה מן המלים זיאמר המן. אבל מה לגבי עדת קורח? ישנו כאן פלפול ממש ארוך ומפותל.

ועוד הוא שואל, שהרי ישנם פסוקים נוספים הפותחים באף, כגון אף בל נִטְעוּ אֵף בל זָרְעוּ, אף בל שָׂרַשׁ בְּאֶרֶץ גִּזְעָם [ישעיהו מ', כ"ד].

על כך, לא מספיקות המלקות שהוא קיבל. וכן בפרק אחד עשר מהלכות אָבֵל, הרמב"ם מתחיל כך, אף על פי שאין אבילות במועד. אפילו בהלכות אבילות, בזמן שישנו חרון אף, ומדת הדין מתוחה כנגד האבלים רח"ל, הרמב"ם מתחיל את הפרק במלה 'אף'.

אולי נאמר, כי יתכן שהרמב"ם מתעלם ממאמר חז"ל זה. או שהוא סובר, כי זאת דעת יחיד. יכול להיות, וצריכים לבדוק זאת בעוד מקומות, אולי בתוספתא, ואולי גם מפרשים ופוסקים נוספים, התחילו עם המלה 'אף'. אולם לגבי הרמב"ם, הוא בודאי פתח כך. א"כ קשה, מה הרמב"ם יגיד על כך?

שאלה מהקהל: אולי 'אף' על פי זה מלה אחת. אולי המדובר רק במלה 'אף' לבדה. תשובת מרן שליט"א: מה ההבדל? אין שום הבדל. יתירה מכך, החת"ס וסייעתו בודאי שלא הבינו כדבריו. כי אחרת, למה הם שואלים על פרק חמישי מכתובות? אינני יודע. לא ראיתי אף אחד שמחלק כך, וגם אינני מבין שישנו חילוק. אכן, המלים 'אף' על פי, אלו מלים צמודות. אבל סוף סוף, התחלת עם המלה 'אף', וזהו חרון אף. אמנם המלה 'אף' צמודה למלים 'על פי', אבל סוף סוף אתה פותח במלה 'אף'. מסברא, לא נראה שישנו חילוק.

שאלה מהקהל: אבל בכל זאת יש חילוק. תשובת מרן שליט"א: חילוק זה אינו מחלק. למרות שזהו צמד מלים, אבל התחלת עם 'אף'.

אלא צריכים לומר, כי לרבינו הרמב"ם, היה פירוש אחר בעניין זה. דהיינו, הרמב"ם למד, לגבי אותם הארבעה שפתחו ב'אף', כי הנקודה המפריעה אינה מה שהם פתחו במלה 'אף', אלא שהעניין הוא אחר. הרי בעצם, ישנה כאן קושיא. בשלמא לגבי הנחש, הוא אכן סיפר בלשון הקודש. וכן דתן ואבירם במחלוקת קורח ועדתו, הם דיברו בלשון הקודש. אבל המן

הפסוקים מתחילים במלה 'אף'. והוא מביא מעוד מקומות, כגון אף פי אנוש רמה וכן אדם תולעה [אויב כ"ה, ו']. וכן במסכת אבות ופ"ב, משנה ז', אף הוא ראה גלגלת אחת שצפה על פני המים. אולי זאת איננה קושיא, לפי מה שאמרנו מקודם, כיון שהדבר נבלע באמצע. אבל הוא מתרץ לבסוף, כי מה שכתוב בעדת קורה, אכן הם פתחו במלה 'אף', אבל התורה לא רצתה לכתוב זאת, ולכן היא כתבה את הדבר שלא במקומו. בקיצור, זהו דוחק עצום. קשה מאד לבעל היפה תואר, על הדבר הזה. הוא היה גברא רבא, אבל בנ"ד, 'סגר עליו הדרך', והוא לא מצא תירוץ חלק לכך.

בא בעל נחמד למראה, זהו מה"ר שלמה שלם, רבה של העיר אמסטרדם, הוא חי בתקופת החיד"א, והוא אומר תירוץ ממש נחמד. כשמו כן הוא. ולפי זה, נוכחתי ושמחתי כי גם הרמב"ם יהיה מיושב.

הוא מסביר, כי אין הכוונה, לדייק מן המלה 'אף'. אלא התורה רומזת לנו במלה הזאת, כי הם פתחו בדברי כעס. דהיינו, דיבורים היה דיבור של כעס. הנחש בא ואמר לחוה, אני מאד כועס על הקב"ה, למה הוא עושה דבר כזה? אהה, אתם יודעים מדוע איננו רוצה שתאכלו מן העץ? משום שהוא לא רוצה שתהיו כמוהו, והייתם כאלהים ידעי טוב ורע ובראשית ג, ה'. וכך על דרך זה, הוא מסביר את כולם.

וזה לשונו, הרב יפה תואר האריך הרבה ונכנס בכמה דוחקים על הדקדוקים שיש לדקדק במדרש זה וכו', ולפי דעתי, הכל יתיישב במה שאפרש. והוא, ד' אלו פתחו באף, ר"ל באף וחימה ודיברו בלשון עזה. ואעפ"י ששר האופים והמן לא דיברו בלשון הקודש, ממילא הם לא אמרו 'אף', מ"מ אותם הדברים שדיברו בלשונם, היו בלשון חרון אף. והעניין, כי הנחש התחיל לדבר עם חוה, אף כי אמר אלהים לא תאכלו וגו', הנני בחרון אף על אשר גזר ה' עליכם שלא תאכלו מכל עץ הגן, כי למה מנע מכם אכילתם, כי אם שלא תהיו כאלהים, ועל

זה יעשן אפי. ולפי שדיבר סרה על ה', ופתח דבריו היו באף וחימה כדי שתתפתה חוה, נאבד מן העולם. גם שר האופים, כעס על יוסף. הרי כתוב, כי הוא ראה בחלומו גם את הפתרון. א"כ לכאורה, מה החכמה בכך, שאתה אומר לי את הפתרון? הרי אפילו אני בחלומי, ראיתי את הפתרון הזה? א"כ, אין בדבריך כלום. אותו הדבר, לגבי דתן ואבירם. עוד לא הבאת אותנו לארץ ישראל, וכבר אתה מבטיח לנו כל מיני הבטחות. וכן המן, הוא כעס על מרדכי, כיצד הוא רואה שאסתר המלכה מביאה רק אותי אל המשתה עם המלך, והוא לא מתחשב, ולא קם ולא זע ממני? הדבר הכעים אותו. והוא מסיים, דוק ותשכח כי בפירוש זה יתיישב המדרש כפשוטו, דבר דבור על אפניו, וסרו מהר כל הדקדוקים שדקדק הרב יפה תואר.

יכול להיות, כי גם הרמב"ם פירש כך. אם כן, לא הפריעה לרמב"ם המלה 'אף'. הנקודה אינה, מצד המלה 'אף' לכשעצמה. אלא הנקודה היא, שהם דיברו דברים של כעס, כלומר שהם כעסו. בלשון התורה, המלה 'אף', כוללת את כל המשמעות הזאת. התורה רצתה לרמוז במלה אף, שהם דיברו דברי כעס, דהיינו שהם כעסו. אבל הנקודה אינה, מצד הלשון 'אף', בתורת המלה לכשעצמה. זה לא שהם אמרו את המלה 'אף', כיון שבודאי הם אמרו זאת בלשון מצרית, או פרסית, כפי לשונם. ישנם פירושים אחרים נוספים במפרשים, כגון בעץ יוסף, אולם לא אכנס כעת לכך.

עוד יכול להיות, כי הרמב"ם למד, שגם אם נגיד כפשוטו, שהמדובר על המלה 'אף' דוקא, אבל אותם הארבעה שדיברו כך, הם דיברו מתוך קנאה. דהיינו, המשותף לכל ארבעת האלה, זה לא רק המלה 'אף', אלא בצירוף דבריהם, שהיו מתוך קנאה. אבל סתם בעלמא, אין לחשוש לכך.

לפי זה, הדבר מיושב בפשטות, וגם בקשר למה ששאלנו מקודם, לגבי פיסקת 'אף על פי שתקיעת שופר'.

שערי יצחק – השיעור השבועי

השני, זהו מהסוף להתחלה. ובפסוק השלישי, זהו מההתחלה לסוף [עייין בהרחבה בעניין זה, בשיעור מוצש"ק חוה"מ פסח ומוצש"ק שמיני שנת ה'תש"ע]. א"כ, הראשון זהו מדת החסד, והשני זהו מדת הדין, דהיינו גבורה, והשלישי הוא תפארת. ואח"כ 'תמהנו', א"כ הפוכה, כנגד הגבורה, כדרך פסוק 'ויבא'. ובאה על דרך תשר"ק, על שם אֲשֶׁרֶקָה לָהֶם וְאֶקְבָּצֵם וזכריה י, ח"ו. ואח"כ 'אל תעש עמנו כלה', כנגד תפארת, שהוא מכריע בין חסד וגבורה, ולפיכך היא א"כ ישרה והפוכה בא"ב. והכוונה, להתחנן לפני ה' בשתי מדות אלו.

כלומר, אנחנו מתחננים להקב"ה, גם במדת החסד, וגם במדת הדין. מה הפירוש, להתחנן במדת הדין? הכוונה היא, כי אנו רוצים לשכך את מדת הדין. כנראה לכך הוא מתכוון. דהיינו, בכדי שמדת הדין לא תעמוד כנגדנו, לכן אנחנו מתפללים, למתק את מדת הדין, שלא תתגרה בנו ושלא תעמוד נגדנו. א"כ זהו חסד, ואח"כ גבורה, בכדי שגם דבר זה יסתדר. והדבר מתאים גם לפי הנושא, 'תמהנו מרעות תשש כוחנו מצרות', קשי עורף וממרים אנחנו, 'פתלתול ועיקש לבנו', 'חתום פי שטן'. לפי המלים רואים, כי הפיוט מדבר על דברים קשים.

כעת אומר מהרי"ץ חידוש גדול, ויש ב'אנשי אמונה', בכל חרוז שלוש תיבות, נגד אנשי אמונה רועי ישראל, משה אהרן ומרים. תשימו לב, בפיוט 'אנשי אמונה אבדו', ישנן שלוש מלים בכל פסקא, וזהו כנגד משה רבינו, ואהרן הכהן, ומרים הנביאה, שהם 'אנשי אמונה'. במשה כתיב, 'בכל ביתי נאמן הוא'. באהרן כתיב, תורת אמת היתה בפיהו. אמונה מלשון אמת, דהיינו דבר חזק. ומרים מדכתיב 'ואכחיד את שלושת הרועים בירח אחד. הרי שכללה עמהם, להשוותה להם, ודו"ק. אמנם לגבי מרים, לא כתובה המלה 'נאמן'. היא אכן היתה נאמנה, כיון שהיא שמרה על משה רבינו, אבל אין פסוק אשר מוזכר בו כלפיה את הלשון

מדוע הסליחה "אנשי אמונה אבדו" היא לפי סדר אבג"ד, ו"תמהנו מרעות" לפי סדר תשר"ק, ו"אל תעש עמנו כלה" לפי סדר א"ת ב"ש. עיונים וביאורים בסליחות עפ"י דברי מהרי"ץ זיע"א. אנחנו אומרים באשמורות, אנשי אמונה אבדו באים בכח מעשיהם וכו'. כדאי שיהיו סידורים לפני הציבור, בכדי שנדייק כאן איזה עניין.

זהו פיוט קדמון מאד, ואפשר אפילו שהוא מזמן התלמוד, ועכ"פ הוא נזכר כבר בתיקוני הזוה"ק, ויש בו סודות בכתבי האר"י, כמבואר במחזור אהלי יעקב דף י' ע"א.

את הפיוט הזה, אנו אומרים לפני הוידוי. אח"כ אנו אומרים, תמהנו מרעות וכו'. ואח"כ אנו אומרים, אל תעש עמנו כלה וכו'. הפיוט הראשון, הולך לפי סדר אבג"ד. הפיוט השני, 'תמהנו מרעות', הולך לפי סדר תשר"ק. והפיוט השלישי, 'אל תעש עמנו כלה', הולך לפי סדר א"ת ב"ש.

דעו לכם, אבותינו היו אומרים את האשמורות בעל-פה, הדבר אינו רק מצד הכישרון, אלא ע"י שיטת סימנים לסליחות. הסימן היה מזכיר לש"צ, מה יש לומר כעת. כמו"כ, לפי הסימנים שבראשי הבתים, כגון 'יהודה'. הרי כמעט לכל פיוט, ישנם סימנים.

לכאורה קשה, מדוע הפיוט הראשון, הולך לפי סדר האותיות הישר, דהיינו אבג"ד. ואילו הפיוט השני, לפי סדר תשר"ת. ואילו השלישי, לפי סדר א"ת ב"ש? מה העניין בזה? הרי אמרנו, כי הכל במספר ובמניין, ובצורה מכוונת, והדבר אינו לחנם.

כותב על כך מהרי"ץ זיע"א בעץ חיים [ח"ג דף ט"ל ע"ב] וז"ל, 'אנשי אמונה', היא בקשה מיוסדת על מדת החסד. ולכך היא א"ב, כדרך סדר זיטע, שהוא על הסדר. הרי ישנם ע"ב שמות, בפסוק 'זיטע' 'ויבא' 'זיט' [פרשת בשלח]. בפסוק הראשון, ישנה האות וא"ו. ובפסוק

'נאמנה'. אולם מצאנו, כי הפסוק שקל אותה ביחד עם משה רבינו ואהרן הכהן. כמו שנאמר, וְאַכְחַד אֶת שְׁלֹשֶׁת הָרָעִים פִּירַח אֶחָד וְזָכְרָה י"א, ח"ו. דהיינו, באותו החודש, מתו שלשתם, משה ואהרן ומרים.

אולם לכאורה קשה, שהרי משה רבינו מת בחודש אדר, ואהרן הכהן בחודש אב, ומרים הנביאה בחודש ניסן.

כמו־כן קשה לכאורה, שהרי בבית האחרון, ישנן ארבע מלים בפסיקא, ולא שלש. שבנו אליך בבושת פנינו וכו'.

מאידך גיסא, אם נשווה זאת לפיוט 'תמהנו מרעות' שאחריו, וכן 'אל תעש עמנו כלה', אעפ"י שהם קצרים, מ"מ שם ניכר כי אין הדברים משתווים, אלא לפעמים ישנן שתי מלים בפסיקא, ולפעמים שלש מלים, ויש יותר. אין לדבר סדר בכלל. אין הקפדה. רק הפיוט הקודם, 'אנשי אמונה אבדו', יש בו שלוש שלוש מלים בכל פסיקא, חוץ מאחד שהוא יוצא דופן.

שאלה מהקהל: ישנו גם את 'לא השבות פניהם ריקם'.

תשובת מרן שליט"א: נכון. מתי שמת לב לכך? שאלה מהקהל: כעת.

תשובת מרן שליט"א: מפליא כי רק מקרוב שמנו לב לכך. כנראה עכשיו הקושיא הזאת "ירדה" לעולם, ועד עתה נסתמו לנו העינים.

את השאלה הזאת, שאל אותי לפני כשבועיים, ידידנו הרב אלמוג שלמה אכלופי היו"ו, מהעיר ירושלים עיקו"ת. הוא שאל אותי, הרי ישנן כאן ארבע מלים בפסיקת 'לא השיבות פניהם ריקם'.

אולי ישנה טעות בנוסח? לא. בדקתי בכל הנוסחאות, אצל כל העדות, ובכולם כתוב כך. הרי הפיוט הזה, נמצא אצל האשכנזים, וגם

אצל הספרדים, וגם אצלנו התימנים. הנוסח הזה, נמצא בכל הספרים. ובהרבה בספרים הביאו את דברי החמדת ימים הנ"ל, שהוא המקור לדברי מהרי"ץ זיע"א, ובכל זאת עשו ארבע מלים הללו בפסיקא. אף בסידור רס"ג, פיוט זה מופיע פעמיים, וגם שם כתוב כך.

חשבתי, אולי נאמר כי גירסתם היתה, 'לא השבותם ריקם?' אבל, בכל הספרים לא כתוב כך. שוב הפעם, כאשר לא מוצאים את הדרך, מחפשים כל מיני הסברים דחוקים ע"מ ליישב. ואולי נאמר, כי הדבר לאו דוקא, הכוונה על רובם, ואכן ישנו אחד שהוא יוצא דופן. כמו־כן לפי הכלל הידוע שהנוסף לא מזיק לרמז במספרים, העיקר שלא להפחית ממנו. אבל כל התירוצים הללו, הם דחוקים. ישנו כאן תירוץ 'פצצה', ממש הפלא ופלא.

אולי בהתחלה נענה על השאלה הראשונה, בכדי להבין זאת, כיצד כתוב ששלשתם מתו באותו החודש? את השאלה הזאת, שואלת הגמ' במסכת תענית ודף ט' ע"א. הרי כידוע, בזכות משה רבינו, היה את המן. ובזכות אהרן, היו ענני כבוד. ובזכות מרים, היתה הבאר. הגמ' אומרת כך, שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל. אלו הן, משה, ואהרן, ומרים. וג' מתנות טובות ניתנו על ידם. ואלו הן, באר, וענן, ומן. באר, בזכות מרים. עמוד ענן, בזכות אהרן. מן, בזכות משה. מתה מרים, נסתלק הבאר. שנאמר (במדבר כ', א') ותמת שם מרים, וכתיב בתריה ולא היה מים לעדה. וחזרה בזכות שניהן. מת אהרן, נסתלקו ענני כבוד. שנאמר (במדבר כ"א, א') וישמע הכנעני מלך ערד. מה שמועה שמע? שמע שמת אהרן, ונסתלקו ענני כבוד, וכסבור ניתנה לו רשות להילחם בישראל. והיינו דכתיב (במדבר כ', כ"ט) ויראו כל העדה כי גוע אהרן, אמר ר' אבהו אל תקרי ויראו אלא ויראו, כדדריש ר"ל דאר"ל 'כי' משמש בארבע לשונות, 'אי' 'דלמא' 'אלא' 'דהא'. חזרו שניהם בזכות משה. מת משה, נסתלקו כולן. שנאמר (זכריה

שאלה מהקהל: אפילו נשים חשובות?
תשובת מרן שליט"א: בשעת הלוויה, לא מספידים אפילו את אשת גדול הדור. רק בשבעת ימי האבל, מספידים אשה. אבל ברחוב, לא מספידים את האשה, גם אם היא תהיה אשה חשובה ביותר.

שאלה מהקהל: אפילו מרים הנביאה?
תשובת מרן שליט"א: אכן. אפילו בתו של מהר"ר שלום שבזי זיע"א, אשר תלמידי חכמים היו עומדים בפניה, כיון שהיתה חכמה גדולה בתורה. גם בתו של בניה הסופר, שהיתה סופרת, הרי היא כתבה גם תאג, ספר שלם... תמיד היו בתימן נשים שהן חכמות. וכבר אינני מדבר על כך שהיו שם נשים שהן שוחטות, אשר ידעו את כל הלכות שחיטה בעל-פה. אולם, לא מספידים את האשה ברחוב, אלא קוברים אותה מיד. 'כבוד האשה, קבורתה'. אכן בימי השבעה, מספידים את האשה. אפשר לראות עניין זה בהרחבה בשע"ה ניו"ד סי' ק"פ סעיף כ' ובעיני יצחק שם אות מ"ח.

בכל אופן, איך שיהיה, מובן הקשר בין שלשתם.

אנחנו בפשטות מבינים, מי שקורא את הסליחות מבלי לשים לב, ללא עיון במפרשים, בעץ חיים, חושב כי 'אנשי אמונה', זהו כפשוטו, כפי שכתוב במסכת סוטה ופרק ט' משנה י"ב, פסקו אנשי אמונה. אבל לפי מה שרואים מכאן, המדובר הוא על 'אנשי אמונה' המיוחדים. ותכף תראה, כי הדבר מדויק כך, גם בהמשך הדברים.

המעייין בפירושו שלמהרי"ץ זיע"א, על כל פיסקא, הוא מסביר במי הוא המדובר, ומהיכן לומדים זאת. כגון, 'גיבורים לעמוד בפרץ', כל עת שהיו ישראל מכעיסים ופורצים גדר, שם היו עומדים בפירצה לגדרה. כמו שנאמר, לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו ותהלים ק"ו, כ"ג. ובאהרן כתיב, ויעמד בין המתים ובין החיים

י"א, ח') ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד. וכי בירח אחד מתו? והלא מרים מתה בניסן, ואהרן באב, ומשה באדר? אלא מלמד שנתבטלו ג' מתנות טובות שניתנו על ידו, ונסתלקו כולן בירח אחד. וישנם המתרצים, כי הגזירה על כך, היא שהיתה בחודש אחד. לא משנה. או כך, או שהם התבטלו בחודש הזה.

דרך אגב, היכן כתוב שמרים הנביאה מתה בחודש ניסן? מהיכן יודעים זאת? כתוב בפסוק, וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה מְדַבְּרִים עִן בְּחֹדֶשׁ הָרֵאשֹׁן, וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקֹדֶשׁ, וְתָמַת שָׁם מָרִים וְתִקְבֵּר שָׁם וּבַמְּדַבֵּר כ', א"ו. לכאורה מפורש, כי הדבר היה בחודש הראשון, דהיינו בחודש ניסן. אבל מי אמר, שהיא מתה אז מיד? כך שואל בספר בית לוי והובא באוצרות האגדה על מס' תענית שסו. בפרט שהרי כתוב, וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקֹדֶשׁ יָמִים רַבִּים? וכיון שהתעכבו שם, מי אמר שהיא מתה מיד בהתחלה? אלא הוא מתרין, הראיה ממה שכתוב וְתָמַת שָׁם מָרִים וְתִקְבֵּר שָׁם. לכאורה, למה לא הספידו אותה? מדוע וְתָמַת, ומיד וְתִקְבֵּר? מה עם ההספד? אלא התשובה היא, מפני שלא מספידים בחודש ניסן. מכאן הראיה, שהיא מתה בחודש ניסן. כך הוא אומר.

שאלה מהקהל: אבל הרי לא מספידים בכלל את הנשים?

תשובת מרן שליט"א: יפה. ובכלל, מי אמר שבזמנם לא היו מספידים בחודש ניסן? וכי זהו דין מן התורה, הלא מסתבר שאינו אלא מדרבנן? עכ"פ, כך הוא אומר. זהו תירוץ קצת חריף, ואכן הדבר אינו מוכרח בכלל. שהרי זהו פשטות הפסוק, וְתָמַת שָׁם מָרִים וְתִקְבֵּר שָׁם. אי אפשר לבוא ולהגיד, שזהו ההכרח, בגלל שלא מוזכר ההספד. שהרי אנחנו אומרים, כי הסיבה לכך שכתוב וְתָמַת וְתִקְבֵּר, משום ש'כבוד האשה, קבורתה', לכן איננו מספידים את הנשים.

וגו' [במדבר י"ז, י"ג]. ומה לגבי מרים, היכן היא עמדה בפרץ? מי שיראה בנפלאות מתורתך [בהפטרת פרשת קרח], הסברנו זאת שם, לגבי מה שנאמר, וְתַעֲזֹב לְהֵם מְרִים שִׁירוּ לַיְיָ כִּי גָאָה גָאָה [שמות ט"ו, כ"א]. כי בכדי שהגברים לא ישמעו את שירת הנשים, היא אמרה להם שישירו אז. לכן כתוב וְתַעֲזֹב לְהֵם בְּמִיָּם, ולא 'להן'. אינני רוצה להאריך בכך, כיון שהדברים כבר מודפסים, וחבל על הזמן. מי שיראה שם את האריכות בכל הנושא הזה, כי בקריעת ים סוף היא מיחתה באנשים, שלא יביטו בנשים, אלא ישירו.

בהמשך מסביר מהרי"ץ כך, 'היו לנו לחומה, ע"ש חומה היו לנו. והרי"ץ פירש שבזכותם נקרע לנו הים ונעשה כחומה. כ'אב ריחמת למענם, לא השיבות פניהם ריקם', תשמעו מה מהרי"ץ מסביר על כך. מהרי"ץ מבאר על כל דבר הכתוב בפיוט, היכן מצאנו שכתוב זאת. כאן הוא מביא את הפסוק, מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בִּכְהֲנֹו וְשִׁמּוֹאֵל בְּקִרְאֵי שְׁמוֹ, קְרָאִים אֵל יְיָ וְהוּא יַעֲנֵם [תהלים צ"ט, ו'] יְעוֹ"ש. הרי כתוב, כי כאשר בא שאול לחפש את האתונות, הוא שאל את הנערות, הַיֵּשׁ בָּזֶה הָרְאָה [שמואל א' ט', י"א]? אז הן ענו, וְתַעֲנִינָה אוֹתָם וְתִנְאֲמַרְנָה יֵשׁ. מה הפירוש י"ש? דהיינו, הנה תסתכל היכן שהענין עומד על האהל. זהו 'בעמוד ענין ידבר אליהם'. הרי כתוב, וַיֵּשׁ אֲשֶׁר יְהִיָּה הָעֵנָן מְעֵרָב עַד בְּקֶרַע [במדבר ט' כ"א]. גזירה שוה, י"ש' י"ש'. תראה איפה עומד הענין, שם נמצא שמואל.

[הערת העורך: לכאורה לפי זה יוצא, כי ישנה אסמכתא לאלו הטועים בניגון בקבלת שבת, ומחברים את 'בעמוד ענין ידבר אליהם' עם 'קוראים אל י"י והוא יענם'. וזה סותר למה שאמר מרן שליט"א בשיעור מוצש"ק מסעי ה'תשע"א, כי יש להפריד בניגון, כיון שלא מצינו שהקב"ה דיבר בענין עם שמואל? תשובת מרן שליט"א: אשריך. כבר עמדתי על כך בנפלאות מתורתך (אשר עודנו בכתובים)

בפרשת ואתחנן על פסוק האל הנאמן, והבאתי שזו רק דעת רש"י שם, ומפרשים אחרים חולקים. ועל-כל-פנים אי אפשר לשנות בגלל זה את מסורת פיסוק הפסוקים].

בכל אופן, הן הראו לו זאת, בכדי שלפי זה הוא יידע. וכאשר שמואל התפלל שירד מטר, למרות שהיה אז קיץ, הגשם אכן ירד.

לפי מה שאומר מהרי"ץ, ישנו כאן את משה רבינו, ואת אהרן הכהן, ואת מרים הנביאה, וכן יש גם את שמואל, שהוא שקול כנגדם. ממילא הבננו בס"ד, מדוע ישנן כאן ארבע מלים בפסקא. דהיינו, 'לא השיבות פניהם ריקם', זהו גם כנגד שמואל. הכניסו גם את שמואל, אולם רק בבית הזה. אח"כ הפייטן ממשיך ואומר על ארבעתם, 'מרוב עווננו אבדנום וכו', חזר לסדר הרגיל של שלש מלים בפסקא. רק כאן, היה צורך להוסיף עוד אחד, כנגד שמואל. ושמואל שפיר נחשב בכלל המושג אנשי "אמונה", שכן כתוב עליו [שמו"א ג', כ"ז] כִּי נֶאֱמַן שְׁמוֹאֵל לְנִבְיָא לַיְיָ. אמנם היו עוד צדיקים שנקראו "נאמנים", אבל רק שמואל שקול כמשה ואהרן.

כעת, אם תסתכלו במלים 'לא השיבות פניהם ריקם', תראו כי האותיות של שלשתם, 'משה' ו'אהרן' ו'שמואל' ו'מרים', כולם כתובים בתוך המלים הללו. הדבר הפלא ופלא. יתברך ה' שהאיר את עינינו, בהו"ש.

מהרי"ץ זיע"א, העלה את עיקר הפירוש הזה, מתוך הספר חמדת ימים. והמעייין שם יראה, כי הוא הביא זאת בשם "הראשונים". הוא כותב, כי 'כך כתבו הראשונים'. אמנם, אין בפנינו את הראשונים הללו, אני עכ"פ לא מצאתי, אולם כנראה שהם הסבירו זאת בהרחבה, דהיינו מדוע בית זה שונה ויש בו ארבע מלים, שזה כנגד שמואל הנביא. ורק שהחמ"י קיצר, ולא הביא את כל דבריהם. לכן, אין להתפלא כיצד הוא לא פירש עניין סתום כזה.

שערי יצחק – השיעור השבועי

מפרש רש"י [בגמרא סנהדרין דף ק"י ע"ב] כך, עשרת השבטים. שהגלה סנחריב, שנאמר (מלכים ב', י"ח) וינחם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי: אין עתידים לחזור. ממקום שגלו. והא דאמרינן בגמ', דירמיה החזירן, לא שהחזירן כולן, אלא מקצתם החזיר: שנאמר וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה. שכך גזר להם הקב"ה, שכיון שעזובין את תורתו, הוא מגלה אותן: כיום הזה מה היום מאפיל. בבקר אפל ובצהרים מאיר, א"נ בערב אפל והולך ולמחרתו מאיר, אף עשרת השבטים (אין) עתידין לחזור, להיות להם חלק לעולם הבא. לא בבניהם ובני בניהם קאמר, אלא אותן שגלו עצמן, אין להם חלק, שרשעים גמורין הם. אבל בניהם ודורות הבאים, זוכין ומזכין. מ"ד: הוא כותב כך בר"ת, כנראה הכוונה 'משם רבי', או יכול להיות 'מפי רבי'. דהיינו, הוא שמע פירוש זה מרבו, או מרבתינו.

קצת לא כ"כ ברור, למה רש"י מתכוין בדיוק? רש"י מכניס פה כיוון, כי מה שכתוב 'עתידים לחזור' ולא עתידים לחזור, הכוונה היא עליהם, אבל לא על הדורות הבאים אחריהם. רק הדור הזה שגלה, אינו עתיד לחזור. אבל בני בניהם, אכן יחזרו. אבל לכאורה, לפי איך שכתוב אצלינו ברש"י, נראה כי הוא מדבר על דעת רבי אליעזר. דהיינו, זהו המשך של הפיסקא השנייה, 'מה היום מאפיל ומאיר'. אבל הדבר אינו מסתדר, מבחינת הלשון. לכן נראה יותר, כי ישנה טעות בהדפסה, והיו צריכים לעשות כאן פיסקא חדשה.

כנראה המדפיסים כאן לא הבינו זאת, והם עשו סוגריים על המלה 'אין'. אבל אדרבה, היתה צריכה להיות כאן פיסקא חדשה, 'אין עתידין לחזור' וכו', כיון שהחלק הזה, חוזר על דעת רבי עקיבא. ובכלל, התבלבל כאן כל הפירוש ברש"י, אינני יודע מדוע? נראה שהדבר חוזר על עצמו. כי בסוף, רש"י חוזר שוב הפעם לפרש את ההתחלה. כנראה שהיו שתי מהדורות. לא משנה.

שאלה מהקהל: ישנה רי"ש אחת, גם לאהרן וגם למרים?

תשובת מרן שליט"א: כן. הכל משמש כאחד. זכרון אחד, עולה לכאן ולכאן. ניתן להשתמש בכך שתי פעמים. והנו"ן הכפופה שבתביבת 'פניהם', משמשת לנו"ן הפשוטה של 'אהרן'.

השלמה מהשיעור הקודם בעניין ברכת 'תקע בשופר גדול וכו' ושא נס לקבץ את כל גליותינו' שבתפילת שמונה עשרה, מה באה לרבות המלה "כל", והאם עשרת השבטים עתידים לחזור לארץ ישראל.

התחלנו לדבר בשיעור הקודם, בעניין ברכת 'תקע בשופר גדול לחירותינו, ושא נס לקבץ את "כל" גליותינו'. הבאנו את המשנה במס' סנהדרין [פרק י' משנה ג'], עשרת השבטים אינם עתידין לחזור, שנאמר (דברים כ"ט) וישלכם אל ארץ אחרת כיום הזה. מה היום הזה הולך ואינו חוזר, אף הם הולכים ואינם חוזרים, דברי רבי עקיבא. לדעת רבי עקיבא, עשרת השבטים, אינם עתידים לחזור. משמע, כי לימות המשיח, הם לא יחזרו לארץ ישראל. דהיינו, הם יישארו אבודים. הם נטמעו בין אומות העולם, ואין להם שום תקוה. כך פשטות המלים, 'עתידים לחזור'. הכוונה היא, לחזור בקיבוץ גליות. רבי אליעזר אומר, כיום הזה, מה היום מאפיל ומאיר, אף עשרת השבטים שאפל להן, כך עתיד להאיר להן. לדעת רבי אליעזר, הם אכן יחזרו. והוא מדייק זאת מן הכתוב, 'כיום הזה'. כמו היום, שהוא הולך וחוזר, בערב נהיה אפילה ולמחרת ישנו אור, כך גם לגבי השבטים. ומה שרע"ק מדייק מהפסוק, זאת אינה הוכחה. א"כ יוצא, שרבי עקיבא לומד, כי כפי שיום ראשון עבר, ואינו יחזור שוב לעולם, כך גם השבטים. ואילו רבי אליעזר אומר, כי זהו כמו היום, אשר חוזר ומאיר.

אני רואה כעת, שלא אספיק לומר את כל מה שהיה בדעתי להגיד בנושא זה, הזמן קצר והמלאכה מרובה. לכן, אולי אגיד רק את הדבר הנוגע לנושא שדיברנו כעת, ובעז"ה נשלים זאת בשיעור הבא בלי נדר.

בכל אופן, מבחינת המלים, הדבר בודאי מסתדר כך. אני אומר את הדברים בקצרה. אפשר לראות בחידושי רש"ש שם, הוא כבר עמד על כך, וכן בספר סנהדרי גדולה, וכן הריא"ף, דהיינו רבי יאשיהו פינטו, בעל הפירוש על ספר עין יעקב. הוא ביאר שם מהלך קצת אחר, אבל מה שאמרנו, זהו מה שמתקבל על הדעת, ובכך הדבר מיושב על פי הפשט.

דהיינו, רש"י אינו בא להסביר את רבי אליעזר, אלא את רבי עקיבא. רבי אליעזר אומר, שהם עתידין לחזור. אולם, אפי' לדעת רבי עקיבא, האומר שאינם עתידין לחזור, הכוונה היא דוקא עליהם, כיון שהם כבר אבודים.

יתירה מכך, כתוב על עשרת השבטים שגלו, כי אין להם חלק לעוה"ב, כיון שהם היו רשעים גדולים, וסיפרו בגנותה של"א"י, אפי' כאשר כבר גלו. הגמ' אומרת [בסנהדרין דף צ"ד ע"א] כך, מפני מה זכה אותו רשע לקרותו אסנפר רבא ויקרא. מפני שלא סיפר בגנותה של ארץ ישראל, שנאמר (מלכים ב' י"ח, ל"ב) עד בואי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם וכו'. ישראל סיפרו בגנותה של ארץ ישראל. כמו המרגלים. כי מטו שוש, כאשר הגיעו למקום שנקרא שוש, אמרי, שויא כי ארעין. המקום הזה, שוה לארץ ישראל. 'שוש', הם לקחו זאת לפי הדמיון לשם המקום. מהרש"א מסביר, שזהו מלשון 'משוש' כל הארץ, כנראה הוא קרא זאת בשי"ן שמאלית, 'שוש', כיון שכך זה דומה. כי מטו עלמין, אמרו בעלמין. היישוב הזה, הוא כמו ירושלים, שנקראת בית עולמים. אין הבדל ביניהם. דהיינו, אפי' שאנחנו בגלות, לא חסר לנו כלום. כי מטו שוש תרי, אמרי, על חד תרין. המקום הזה, הוא פי שתיים יותר טוב מהעיר ירושלים. יוצא א"כ, כי אפילו שהם היו בגלות, סיפרו בגנותה של ארץ ישראל.

דרך אגב, לפעמים אני שומע אנשים, המדברים כך. בדיוק באו אלי אנשים עם איזו שאלה, הם דיברו בתוך העניין על טיול לחו"ל, לארץ

שוויץ. שאלתי אותם, מה יש בשוויץ? למה צריכים לטייל בשוויץ? האם ישנה איזו סיבה בריאותית? ענו לי, לא, הרבה אנשים הולכים לשם, וישנם גם רבנים הנוסעים לחו"ל. אמרתי להם, אבל לגביהם, הרופא הוא שאמר להם ללכת להחליף אויר צח. ענו לי, טוב, גם אני אלך לרופא ואביא ממנו פיתקא. אולם ענית, אפשר לשחד כל רופא, בכדי שיביא לך פיתקא. הרבנים שהולכים לרופא, לא נתנו לו שוחד, אלא שהדבר אכן נחוץ להם מבחינה בריאותית. לא משנה. אמרתי להם, מה חסר לכם כאן בא"י? ענו לי, כי יש שם נופים, אשר אין אותם אפילו בארץ ישראל.

אינני יודע, האם במציאות הדבר נכון. אבל השאלה היא, האם מותר להגיד דבר כזה? הרי כתוב כאן לגבי עשרת השבטים, כי הם סיפרו בגנותה של ארץ ישראל, בכך שהם אמרו, כי אותו היישוב הוא שווה פי שניים מארץ ישראל. זאת שאלה, כנראה אסור להגיד דבר כזה. [עייני המשך העניין בשיעור הבא].

נוכרתי עוד, כי בזמן האחרון (כ"ג מנחם אב) הגיעה אלי שאלה, מי שהוא הרוצה להיות מפקח חינוכי, או מנהל, ובשביל כך הוא צריך תואר, כיון שעם התואר יהיה לו מעמד יותר מכובד. יותר נכון, משכורת יותר גבוהה. שאלתי אותו, איפה אתה רוצה להיות מנהל? ענה לי, במוסדות חרדיים. תלמודי תורה. אמרתי לו, ומה עשו כל המנהלים והמפקחים שבמוסדות האלה? אמר, ישנם כאלה שעשו תואר, וישנם כאלה שלא עשו תואר. שאלתי, ומה יש שם? מה אתה צריך ללמוד שם? אמר לי, יש שם כל מיני מרצים, חלקם אפילו בלי כיפה, חילונים רח"ל. ומה תלמד שם? אנגלית, ועוד כל מיני דברים מקצועות שונים. אמרתי לו, תשמע, הדבר מסוכן, אי אפשר. אסור ללכת למקום כזה. שאל, אם כך איך נתפרנס? איך נתקדם? איך נקנה דירה? השבתי, עדיף להיות מחזר על הפתחים, מאשר ללמוד מכופרים וטמאים. הרי יש לנו "דוד עשיר"

שערי יצחק – השיעור השבועי

יש להם חלק ייני בתחית המתים, מדפליג ר' ואמר באין הן לעה"ב, שנאמר והיה ביום והא יתקע, אלמא דהא בהא תליא. אבל לעניין זרעם, ודאי אם מעט ואם הרבה ישובו לימות המשיח ויעבדו את ה', והם נדחי ישראל אשר יאסוף אותם השי"ת, דגמירי דלא כלה שיבטא. לא יכול להיות, שיעלם שבט מעם ישראל, אשר לא יגיע בימות המשיח. אין דבר כזה. כל שבטי ישראל, הם יחזרו. ואף בספר יחזקאל מזכיר כל השבטים, ומחלק להם את הארץ, ולא היה בישראל מי שחלק על זה ח"ו. אין מי שחלק על כך. לכולי עלמא, ואפילו לדעת רע"ק, יחזרו בני בניהם.

מהר"ל מפראג בספר נצח ישראל [פרק ל"ד, דף תרמ"ח במהדורא הזאת שלפנינו כעת] מאריך בכך, אקרא לכם רק פיסקא קטנה מתוך דבריו, ובזה נסיים בעז"ה.

הוא כותב כך, אין מחלוקת אם יהיו לעתיד כל עשרת השבטים, או רק יהודה ובנימין. שאין לומר שיהיה חסר שבט אחד מישראל ח"ו, שדבר זה א"א לומר שאין חלוק יותר מזה שיהיו ח"ו מקצת ישראל בלבד ולא הכל. וצריך לומר, הא דסבירא ליה למ"ד עשרת השבטים אין עתידין לחזור, דלא איירי בכל עשרת השבטים, שהרבה מהן כבר שבו, והרי אמרינן בגמרא [מגילה דף י"ד ע"ב] דירמיה החזיר אותם. רק הדברים נאמרו על עשרת השבטים שהגלה אותם סנחריב, ועל בניהם אמרו כך.

אח"כ הוא מביא את הגמ' ביבמות [דף י"ז ע"א], הדנה במקרה שהגוי קידש אשה, האם חוששין לקידושין, כי שמא הוא מעשרת השבטים? והגמ' אומרת, שלא חוששים לכך, כיון שהם נטמעו בין הגויים. אולם, מה אם בנותיהם? אומרת הגמרא, כי הולד כשר, כיון שהוא יהודי. ואומרת הגמ' חידוש גדול, גמירי, דבנתא דההוא דרא, אצטרויי אצטרו. דהיינו, הנשים שהיו באותו הדור, לא יכלו ללדת, כיון

בשמים. לא חסר לו כסף. אתן לך דוגמא ממני, קניתי דירה, ואינני יודע מהיכן בא לי כל-כך הרבה כסף. עם אמונה ובטחון ועשיית רצונו יתברך, הוא יתן לך. הרי אתה בעצמך אמרת, כי במציאות ישנם כאלה שהתקבלו בתורת מפקחים, אפילו מבלי ללמוד את כל זה. אם כן, הדבר מסתדר.

הוא שואל אותי בסוף, אבל למה כל דבר הוא אסור? מדוע הכל אסור? אמרתי לו, תשמע ידי, היום בזמנינו, אנחנו בדור מסוכן. זהו כמעט דור המבול רח"ל. רובם מושחתים, טמאים בנפשותם. אם אנחנו לא נסתגר ונתבדל, אזי רח"ל הדבר איננו פשוט כלל, לכן הדבר אסור. וכי אתה רוצה להידבק במחלות הרחוב והעולם? ה' ירחם. מה"תואר" הזה שהוא חושב לקבל, לא יוצא "טוהר". ההיפך רח"ל. הכל מזוהם. חובה שניכנס ל"תיבת נח". וקרובה ישועתנו לבוא, וצדקתנו להיגלות.

נחזור לעניינינו. השבטים בעצמם אשר גלו מחוץ לישראל, היו רשעים, וסיפרו בגנותה של-א"י, ממילא אין להם תקנה. אבל בניהם ובני בניהם, יכול להיות שיש מהם אנשים שהם צדיקים, או שהם יחזרו בתשובה, וממילא הם אכן יזכו לחזור. דהיינו, אפילו לפי רע"ק האומר, כי עשרת השבטים אינם עתידין לחזור, אבל בני בניהם אכן יחזרו.

בכך תירצנו, את מה זה שאנחנו אומרים בתפילה, 'לקבץ את כל גליותינו'. הדבר בא להגיד, כי אפילו עשרת השבטים, יחזרו לארץ ישראל. כלומר, אפי' לרע"ק, שייך להגיד 'כל'. כותב זאת הר"ן, בחידושו על מסכת סנהדרין. גם בחידושי רבינו דוד בונפיל, תלמיד הרמב"ן, הוא מאריך על כך. אולם הר"ן כותב זאת בקיצור, וז"ל, נראה ודאי שעל אותו הדור הרע בלבד אמרו שאינן עתידין לחזור, ר"ל שאין להם חלק לעולם הבא, לפי שסרו מאחרי ה' וסיפרו בגנותה של א"י. והכי מוכח דהאיי עתידין לחזור ר"ל יש להם חלק לעה"ב, ואם

מוצש"ק שופטים ה'תשע"ד ב'שכ"ה

שנבקעה רחמן. ממילא, אין צאצאים של יהודים. בחידושי המאירי שם, ישנם עוד כמה פירושים אחרים, או שהן עשו את עצמן חולות, או שהן לקחו תרופות שלא יתעברו. בכל אופן, אין להם המשך. לא ניכנס לכך, כיון שצריך להרחיב בעניין, על מנת לסדר את כל הדברים. בהרבה ספרים דנו על כך באריכות, וגם מהר"ל מביא בסוף ובדף תרמ"ח, מוכח התם דהלכה כמאן דאמר עשרת השבטים עתידים לחזור. דהיינו, הדבר הוא גם לפי רבי עקיבא. כנראה שזהו בגלל שכתוב בגמרא על רע"ק, אמר רבה בר בר חנה, שבקה רבי עקיבא לחסידותיה. כנראה הבין מדברי רבה בר בר חנה, שלא קיבלו את סברת רבי עקיבא.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך. השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

ניתן להקדיש את הוצאת השיעור לע"נ, או לרפואה, הצלחה ופרנסה טובה. פרטים בטלפון: 050-4140741

המקום ברוך הוא יקבץ נדחנו בעז"ה, ויחזירנו בתשובה שלימה לפניו. זהו הזמן. 'מקבץ נדחי בחודש אלול, צריכים לחזק את העניין של אמירת אשמורות. לכן שמו כאן מודעות, "אלול - אשמורות", וגם בחוץ, בכדי שהאנשים יזכרו ויתעוררו. לא יגיעו אחרי זמן אמירת י"ג מדות, אלא שיגיעו כבר בהתחלה. כפי שאמרנו, לכל הפחות לומר את שתיים עשרה הסליחות העיקריות. ואת היתר, פעם נאמר את החלק הזה, ופעם נאמר את החלקים האחרים, שעל ידי כך תהיה התחדשות והתעוררות.

רצוי לתלות מודעות כאלו בכל בתי כנסיות ובתי מדרשות. אלול - אשמורות.

יהי רצון שנזכה לנצל את הימים הקדושים הללו, ולהיכתב ולהיחתם לשנה טובה ומבורכת, בספר החיים ובספר הזכרון ובספר מחילה וסליחה וכפרה, אבי"ר.

חדש!

"קול יהודי תימן"

058-70-20-222

מחיר שיהיה רגילה
חינם לבעלי חבילה ללא חבילה

**תוכן ומידע קולי
לק"ק תימן**

תורה, תפילה, הלכה, מוסר, שירים
מושגים, יצאו לאור, אירועים,
מאגר טלפונים, ועוד...

שע"י מוסדות יד מנהרי"ץ
בשיתוף ארגון "אור ההלכה"